

شاخصه های زنان تأثیرگذار جبهه ی حق در جنگ های صدر اسلام تاکنون

فاطمه فاطمی

چکیده

نقش زنان در جامعه و حضور آنها اهمیت زیادی دارد. از آنجا که زنان میتوانند با شناخت درست نقش و جایگاه خود در کنار مردان به فعالیت های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بپردازند، بیان و معرفی این نقش ها برای الگوپذیری زن ها ضروری می باشد.

بررسی شاخصه هایی که باعث تأثیرگذاری زنان در جنگ های صدر اسلام تاکنون شده اند، هدف اصلی مقاله حاضر است. حضور، مشارکت و میزان تأثیرگذاری زنان در جنگ های صدر اسلام تاکنون، از واقعیت های مسلم و غیرقابل انکار تاریخ اسلام است. شاخصه هایی که باعث تأثیرگذاری زنان جبهه حق در جنگ های صدر اسلام تاکنون شده اند، از اهمیت ویژه برخوردار است. بنابراین در این پژوهش سعی شد تا این شاخصه ها با ذکر چند نمونه و میزان تأثیر آنها در جنگ ها بیان شود.

روش تحقیق در این مقاله، روش کتابخانه ای، از نوع توصیفی تحلیلی می باشد.

نتایج به دست آمده نشان می دهد که برخی از زنان، شاخصه یا شاخصه هایی داشتند که باعث شد تأثیرات مستقیم یا غیر مستقیمی برای جبهه حق در جنگ های صدر اسلام تاکنون داشته باشند. بنابراین این نوشته می خواهد برخی از شاخصه های فردی مانند شجاعت و برخی از شاخصه های اجتماعی مانند امدادگری، مشوق بودن و روایتگری و امدادگری را بررسی کند، تا زنان دیگر با شناخت این شاخصه ها و الگوپذیری از زنانی که این شاخصه ها را داشتند، میزان تأثیرگذاری خود را در خانواده، جامعه و حتی جنگ ها بدانند.

کلید واژه: امدادگری، روایت گری، زن، شجاعت، مشوق

مقدمه

نیمی از جمعیت یک جامعه را زنان تشکیل می‌دهند. نقش زنان در جامعه و حضور آنها اهمیت زیادی دارد. زنان یک جامعه، می‌توانند در کنار مردان به فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بپردازند. توسعه اجتماعی و اقتصادی یک جامعه به نقش زنان در آن جامعه بستگی دارد. زنان در اسلام با حفظ بنیان خانواده، می‌توانند به همه عناوینی که مردان دست یافته‌اند، به جز موارد استثنایی و محدود، برسند. زنان در یک جامعه، چنان نقشی دارند که حتی می‌توانند سرنوشت یک جنگ را تغییر دهند، این نوشته می‌خواهد شاخصه‌های زنان تاثیرگذار را معرفی کند تا زن‌ها با شناخت این شاخصه‌ها و الگو پذیری از زنان تاثیرگذار، بتوانند شاخصه‌های بیان شده را در وجود خود و همچنین در اعمال و رفتارشان تقویت کنند تا جامعه به سمت تعالی پیش برود. بنابراین نوشته حاضر درصدد است به این سوال پاسخ دهد که شاخصه‌های زنان تاثیرگذار جبهه حق در جنگ‌های صدر اسلام تاکنون چیستند؟. بنابراین، همانطور که قبلاً گفته شد، پرداختن به موضوع زن‌ها و بیان شاخصه‌های تاثیرگذار آنها، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. و از آنجا که در طول تاریخ، همه‌های بسیاری به زنان وارد شده است و در عصر حاضر، جریان‌های غربی و فمینیستی به رغم ادعاها و شعارهایشان، نتوانسته‌اند جایگاهی درخور مقام زن برای او ایجاد کنند. به همین دلیل، ضرورت جامعه‌ایجاب می‌کند که در مورد زن‌ها و میزان تاثیرگذاری آنها مقالات بیشتری نوشته شود.

نعیمه کبیری قمی و سمیرا معصومی زواریانی در مقاله با عنوان: «نقش تربیتی زن در جامعه اسلامی» به این نتیجه رسیدند که، نقش محوری مادر در سازندگی کشور موثر بوده است. همچنین دین مبین اسلام مانع مشارکت زنان در فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی نشده است. از این رو از نگاه قرآن، زن نقشی موثر در اجتماع دارد و باید همگام با مردان در مسائل مهم اجتماعی، نقش آفرینی نماید. و همچنین مشخص شد که اسلام، جامع‌ترین و کامل‌ترین نگرش را نسبت به شخصیت زن دارد. اما این پژوهش فقط از بعد تربیتی به نقش زن پرداخته و نقش مادری آن را بررسی کرده است.

اعظم سادات حسینی و علی‌رضا روستائی، در مقاله با عنوان: «نقش زنان در دفاع مقدس با رویکرد اخلاقی» نشان دادند، علی‌رغم تاثیرات منفی زیادی که جنگ، بر زندگی زنان گذاشته و آنان را به عنوان یکی از قربانیان اصلی جنگ مطرح نموده است، بانوان این مرز و بوم، در این مسیر پرمخاطره، با ایثار، فداکاری، شجاعت، استقامت و اخلاص در عمل، همواره ارزش‌های اخلاقی دین مبین اسلام را، سرلوحه اعمال خویش، قرار داده است و در ترویج فرهنگ ایثار و شجاعت، سرآمد بانوان جهان بوده اند.

الهه کولایی و محمد حسین حافظیان در مقاله‌ای با عنوان: «نقش زنان در توسعه و پیشرفت کشورهای اسلامی» نشان دادند که زنان همانند مردان، در پیشرفت و توسعه کشور، نقش اساسی دارند. اما مقالات ذکر شده، از زوایای دیگری به نقش زنان پرداختند. ولی مقاله حاضر، شاخصه‌هایی که باعث نقش آفرینی زنان در جنگ‌های صدر اسلام تاکنون شده‌اند، را بررسی کرد.

این نوشته برای پرداختن به این موضوع، شاخصه‌های زن‌ها را در دو محور فردی، مانند شجاعت و اجتماعی مانند روایت‌گری، با عناوین روشن‌گری، شجاعت، حمایت اقتصادی، مشوق بودن و امدادگری بررسی میکند.

امدادگری

امدادگری، یکی از شاخصه‌های اجتماعی زنان تاثیرگذار جبهه حق، در جنگ‌های صدر اسلام تاکنون است.

زن به عنوان شخصیتی که مظهر محبت است و در ذات خویش مراقبت را به صورت فطری، دارا است، در جنگ‌های عصر پیامبر، صلی الله علیه و آله و سلم، وارد یکی از سخت‌ترین عرصه‌های اجتماع، یعنی میداین نبرد شد. حضور زنان در جنگ‌های عصر پیامبر، صلی الله علیه و آله و سلم، با اجازه حضرت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم بود و بدین صورت که ایشان، گروه‌هایی از زنان را در جنگ‌ها، برای مراقبت‌های پزشکی و امدادی، با خویش همراه می‌کردند.

در اسلام، کمک به دیگران به ویژه ناتوانان، از اعمال شایسته و درخور پاداش است. پیامبر، صلی الله علیه و آله و سلم، در واپسین روزهای عمرشان، در مسجد مدینه، فرمودند: «کسی که یک روز و یک شب، پرستاری بیماری را، به عهده بگیرد، خداوند او را با ابراهیم، صلی الله علیه و آله و سلم، محشور می‌کند، پس همچون درخشش برقی از صراط عبور می‌کند. کسی که در برطرف کردن نیازهای بیمار تلاش کند و نیاز او را برآورد، همانند روزی که از مادر متولد شده است، از گناهانش، پاک می‌شود. زنان، با میل و رضایت خویش و بدون چشم داشت، پیامبر، صلی الله علیه و آله و سلم را در نبردهایشان برای خدمات پزشکی و امدادی، همراه می‌کردند. حضرت محمد، صلی الله علیه و آله و سلم، برای آنان نیز سهمی از غنائم مانند مجاهدان مرد قرار داده بود. اسامی زنان حاضر در جنگ‌های مختلف نشان می‌دهد که پیامبر به زنانی اجازه اعزام می‌دادند که تجربه و مهارت لازم را برای اموری مانند، مداوای مجروحان، طبخ غذا، دوختن مشک‌ها و... داشته‌اند.

غیر از نبرد بدر که گزارشی از حضور زنان در آن نشده، در جنگ‌های دیگر، بسته به اهمیت جنگ، گزارش‌هایی از شرکت زنان و نقش آفرینی موثر آنان شده است. در منابع، دست کم نام سی و چهار زن در صحنه‌های نظامی دیده می‌شود که در دوازده جنگ حضور داشتند.

از جمله زنان معروف در نبردهای مهم، حضرت زهرا سلام الله علیها، ام ایمن، ام سلمه و ام عماره و... می‌باشد (حاجیان پور، کریمی، 1394).

حضرت زینب، سلام الله علیها، اسوه صبر، صلابت و ایثار بود که در نهضت بزرگ کربلا، وظیفه حفظ و مراقبت از زنان و کودکان و پرستاری از مجروحان را بر عهده گرفت.

حضرت زینب، سلام الله علیها، با وجود از دست دادن عزیزانش، حتی لحظه‌ای از وظیفه‌اش نسبت به پرستاری و مراقبت از اسیر ها و امام سجاد علیه السلام، کوتاهی نکرد.

می‌گویند: «رفیده» که از زنان انصار است، در آن روزها که جنگ خندق شروع شده بود، در مسجد خیمه ای زده و آنجا را مطب خود قرار داده بود. هرکسی زخمی می‌شد، او را به آنجا می‌بردند تا رفیده او را معالجه کند. وقتی سعد بن معاذ در آن جنگ به وسیله ی تیر زخمی شد و از پای درآمد، پیامبر فرمود: «او را به خیمه ی رفیده ببرید تا خود از نزدیک او را ببیند و عیادتش کند.» رفیده شخصاً زخم خوردگان مسلمان را زیر نظر گرفته و پرستاری می‌کرد، پیامبر نیز گاهگاهی از او دیدن می‌فرمود و احوال او را می‌پرسید (راسخون 1391) بدین ترتیب در دوره‌های بعد و به ویژه در دوران دفاع مقدس ایران، پرستاران با الگو گرفتن از حضرت زینب، سلام الله علیها، اسوه صبر و ایثار در دوران جنگ تحمیلی شدند. آن ها در آن دوره، باید نقش روانشناس، جامعه شناس، روانکاو، مشاور و مربی را در آن شرایط ایفا

می‌کردند. بنابراین، کار پرستاران، تنها پرستاری و درمان مجروحان نبود؛ بلکه آنها، هم سنگ صبور رزمندگان و هم در برهه‌ای از تاریخ جنگ تحمیلی، که امکان اهدای خون به مجروحان و آسیب دیدگان وجود نداشت، این وظیفه را بر عهده می‌گرفتند و پیش قدم می‌شدند. آمنه وهاب‌زاده از پرستاران نمونه دفاع مقدس در این خصوص گفت: «گاه ضرورت نجات رزمندگان به حدی بود که این بانوان امدادگر، در هفته سه بار خون می‌دادند، بدون آن‌که غذای کافی برای جبران خون از دست رفته داشته باشند. بنابراین، پرستاران نقش کلیدی و مهمی در دوران جنگ تحمیلی، بر عهده داشتند و شاید اگر پرستاران در دوران جنگ نبودند، مشکلات بسیاری برای رزمندگان پیش می‌آمد. امام خمینی، رحمت الله علیه، ارزش مبارزه و تلاش زنان را، بالاتر و ارزشمندتر از مردان اعلام کرد و فرمودند: «عواطفی که در بانوان است، مخصوص خودشان است و در مردها این عواطف نیست و به موجب این عواطف، زنان برای جبهه کارهای بسیار مفید انجام دادند و می‌دهند».

اعظم گیوری یکی دیگر از پرستارهای هشت سال دفاع مقدس بود که تمام زندگی و جوانی خود را وقف خدمت رسانی کرد. او در سال ۱۳۵۸ خورشیدی در رشته دندانپزشکی قبول شد ولی به علت داشتن حجاب، در مصاحبه ورودی دانشگاه، رد شد. وی سپس در سال ۱۳۵۹ خورشیدی در رشته پرستاری، شروع به ادامه تحصیل کرد. این پرستار فداکار در سال ۱۳۶۱ خورشیدی همزمان با تحصیل، در رشته پرستاری، از طریق جهاد سازندگی به عنوان امدادگر به منطقه جبهه غرب، اعزام شد (جهانی، ۱۳۹۸). بنابراین، با بررسی تاریخ و گزارش‌های داده شده از حضور زنان در جنگ‌ها، این نتیجه به دست می‌آید که، امدادگری و پرستاری از شاخصه‌های زنان تأثیرگذار جبهه حق، در جنگ‌های صدر اسلام تاکنون است.

خطبه خوانی

خُطْبَه کلمه‌ای عربی و در اصطلاح، به معنای سخنرانی یا کلام مخصوص مشتمل بر ستایش خداوند و صلوات بر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم و اهل بیت علیهم السلام است.

بنابر آنچه در منابع حدیثی و تاریخی آمده است، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و دیگر ائمه معصومین علیهم السلام به مناسبت‌های مختلف، در اجتماع مردم خطبه می‌خواندند. (ویکی شیعه، بی تا)

معانی دیگر

البته برای خطبه معانی دیگری نیز وجود دارد. یکی از آن معانی چنین است: خطابه یا خطبه یا وعظ، سخنی است برای تحریک مردم به انجام یا ترک عملی از طریق تحریک عواطف و اقتناع آن‌ها. در واقع در خطابه پیش از آن که اندیشه و فکرافراد مورد خطاب باشد، احساسات و عواطف آن‌ها را مخاطب قرار می‌دهند. آیین سخنوری را خطابت می‌گویند. (عالی، ۱۳۸۹)

جنگ صفین به دلیل انسجام لشکر معاویه و تشتت لشکر علی علیه‌السلام و عدم اطاعت سپاه از ولیّ خدا، منجر به سرافکندگی لشکر علی علیه‌السلام شد و در نهایت سپاهیان جاهل معاویه که مطیع رهبرانی مکر پیشه شده بودند با سرافرازی از معرکه نبرد به سرزمین پهناور شام بازگشتند. (پرتال جامع علوم انسانی، بی تا) در این رزم حساس، زنان صاحب معرفتی بودند که با خطبه‌های آتشین خود، سپاه علی علیه‌السلام را انداز می‌کردند که عدم اطاعت از مولا عواقبی دردناک به دنبال خواهد داشت، از جمله این بانوان ام‌الخیر با رقیّه،

سوده همدانی، زرقاء دختر عدی بن غالب، ام البراء دختر صفوان، عکرشه دختر اطش و بکاره هلالیه را می‌توان نام برد. آنان با سخنان و نیز سرودهای حماسی خویش می‌کوشیدند لشکر علی علیه‌السلام را تشجیع نموده و به مقاومت و پایداری وادارند. در این مقاله به نمونه‌هایی از این خطابه‌های عالمانه و حماسی اشاره می‌گردد:

ام الخیر بارقیّه که در روز جنگ صفین بر شتر خاکستری رنگ سوار شده، بُردی بر تن و تازیانه‌ای در دست داشت، آنگاه که سستی یاران علی علیه‌السلام را مشاهده می‌کند، همچون شتر نری که دهانش کف کرده باشد با صدایی بلند فریاد زد: «ای مردم! تقوای الهی پیشه کنید، همانا قیامت امری عظیم است، به درستی که خداوند حق را آشکار نموده و دلیل را روشن قرار داده، راه را نورانی و پرچم هدایت را رفیع ساخته است. خداوند شما را در کوری ابهام و در ظلمات واقع نساخت. ای مردم به کجا می‌روید؟ خدا شما را رحمت کند آیا از امیرالمؤمنین فرار می‌کنید یا از جنگ با دشمنان اسلام گریزان گشته‌اید؟ آیا از اسلام رویگردان شده‌اید یا از حق برگشته‌اید؟ مگر این آیه الهی را نشنیده‌اید که خداوند عزّوجل می‌فرماید: «ما شما را می‌آزمایم تا مجاهدان شما و صابران معلوم گردند.» سپس این بانو رو به سپاه علی علیه‌السلام نموده و مردم را از فرار در مقابل دشمن بیم می‌دهد و فضائل علی علیه‌السلام را یکایک یادآوری می‌کند او در ادامه خطبه خویش می‌کوشد تا ماهیت دشمن را برای سپاه امیرالمؤمنین آشکار سازد.

سخنوری این زن شجاع آن چنان آتش خشم و کینه در دل معاویه بر می‌انگیزد که سال‌ها بعد در عهد اقتدار مطلق حکومت معاویه، او ام‌الخیر را فراخوانده، با خشم و عتاب فراوان، سخنرانی این زن را یادآوری می‌کند و سپس او را تهدید به قتل می‌کند. این بانو با تهوری عجیب ابتدا او را پسر هند جگر خواره و نه امیرالمؤمنین خطاب نموده می‌گوید: به خدا سوگند! ای پسر هند، مرا ناراحت نمی‌کند که این کار را خداوند به دست کسی اجرا کند که به کمک شقاوت او وسیله سعادت من فراهم گردد.

عظمت این کلام آنگاه روشن می‌شود که به زمان بیان این سخن توجه نماییم، زمانی که شیعیان علی علیه‌السلام را در هر کجا می‌یافتند اسیر و زندانی می‌کردند و یا در فشار شدید اقتصادی قرار می‌دادند و به همین سبب بسیاری از همراهان علی علیه‌السلام دین را به دنیا فروخته و در زمره یاران معاویه قرار گرفتند. سایر زنان خطیب در جنگ صفین نیز آنگاه که معاویه در اوج قدرت قرار داشت و یکایک این بانوان را احضار کرده و تهدید می‌نمود، همگان با افتخار و بدون هراس بیان می‌داشتند که آن سخنرانی‌ها را موجب فخر و مباهات خویش می‌دانند. برای نمونه یکی از این بانوان در دربار معاویه اظهار داشت که چگونه با شهادت علی علیه‌السلام عدالت مدفون گردیده و دیگری در جواب کلام خشنماک معاویه که گفت: تو با علی در هر خونی که ریخته شریک هستی، گفت: مژده خیر به من دادی و آن یکی نیز بیان داشت: قسم به خدا که گوینده اشعار من هستم، آن را تکذیب نمی‌کنم و اکنون نیز می‌گویم که در زندگی بعد از امیرالمؤمنین علی علیه‌السلام هیچ خیر و برکتی وجود ندارد. (آیت‌اللهی، 1378)

بنابراین خطبه خوانی یکی از شاخصه‌های اجتماعی زنان تأثیرگذار جبهه ی حق در جنگ‌های صدر اسلام تاکنون است.

روایت گری و روشن گری

روشن‌گری، یکی از شاخصه‌های سیاسی زنان تأثیرگذار جبهه حق در جنگ‌های صدر اسلام تاکنون است. روایت‌گری و افشاگری، از اهداف اصلی نهضت عاشورا بوده است. همان‌گونه که جریان خون‌شهادت در عاشورا، عمیق‌ترین اثر را در افشای ماهیت حاکمیت استبدادی و شاهانه بنی‌امیه بر جای نهاد، ضرورت داشت که عمق آن اثر، به درستی تبیین شود. خون‌شهادت‌آینه‌داری عاشورا و ابلاغ پیام کوفه، زمینه آماده برای ابلاغ پیام بود. مردمی عهد شکن و سست‌عنصر که به تعبیر امیر مومنان علی علیه‌السلام، با هر بادی به سویی می‌رفتند. سخنان حضرت زینب سلام الله علیها هر کلمه‌اش مثل خون‌شهادت‌آینه‌داری عاشورا برنده و تعیین‌کننده بود. (مهاجرانی، 1377)

حمایت اجتماعی را می‌توان به دو شکل عاطفی و ابزاری تقسیم کرد. حمایت اجتماعی عاطفی را می‌توان ایجاد نوعی رابطه صمیمی و با محبت با افراد دانست. مراد از حمایت اجتماعی ابزاری، ارائه خدمات، کمک در فعالیت‌ها، دادن پول و سایر کمک‌هایی است که در اختیار افراد قرار می‌گیرد. (شریعتی نجف آبادی، 1393)

معنای اقتصاد

اقتصاد در فارسی به معنای میان‌روی و متعادل بودن دخل و خرج است. و در اصطلاح، تعریفی که اکثر اقتصاددانان، بر روی آن اتفاق نظر دارند عبارتند از: «مطالعه چگونگی استفاده از منابع کمیاب جامعه، به منظور تولید کالاهای با ارزش و توزیع بین افراد مختلف است.»

در هر انقلاب وسیع اجتماعی که بر ضد وضع نابسامان جامعه صورت می‌گیرد، پیشگامانی هستند که پایه‌های انقلاب و نهضت بر دوش آنها است. آنها در واقع وفادارترین عناصر انقلابی هستند، زیرا به هنگامی که پیشوا و رهبرشان، از هر نظر تنها هستند، گرد او را می‌گیرند و با اینکه از جهات مختلف در محاصره قرار دارند و انواع خطرهای از چهار طرف، آنها را احاطه کرده است ولی دست از یاری و فداکاری بر نمی‌دارند. (مکارم شیرازی، 1371: ج8، 101)؛ نمونه بارز این مثال، حضرت خدیجه سلام الله علیها است که قرآن کریم از این بانوی بزرگوار با عنوان «و السابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ» و پیشروان نخستین از مهاجران و انصار و کسانی که به نیکی پیروی شان کردند» (توبه/100) یاد می‌کند؛ «من» در این آیه به اعتقاد بسیاری از مفسران، «من» تبعیضیه است که انحصاراً شامل مهاجر و انصار نمی‌شود بلکه کسان دیگر را هم در بر می‌گیرد؛ کسی که از زنان مسلمان شد خدیجه سلام الله علیها، همسر وفادار و فداکار پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم بود (مکارم شیرازی، 1371: ج8، 103)

خداوند متعال هم، در آیه ۸ سوره مبارکه ضحی، از این بانوی بزرگوار در سرگذشت پیامبر گرامی اسلام یاد کرده است: «و وجدک عائلاً فأغنی؛ و تهی دستت یافت پس بی‌نیازت نمود» که اشاره به بخشش همه اموال حضرت خدیجه سلام الله علیها به حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم دارد؛ کلمه عائل به معنای تهی دستی است که از مال دنیا چیزی ندارد و رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم همینطور بودند و خدای تعالی او را بعد از ازدواج با خدیجه سلام الله علیها، دختر خویلد، بی‌نیاز کرد و حضرت خدیجه سلام الله علیها تمامی اموالش را با همه کثرتی که داشت به آن جناب بخشید و در حمایت از ایشان نقش زیادی داشتند (طباطبایی، 1374: ج20، 524).

حضرت خدیجه سلام الله علیها توانستند با بذل مال خویش در جنگ اقتصادی، یاران اسلام را که در آغاز راه خود، قرار داشتند، در مقابل دشمنان حفظ کنند و زمینه شکوفایی اسلام و مسلمین را فراهم نمایند (ابن شهر آشوب، 1376: ج4، 211)

همچنین ایشان سرمشق زنان مسلمان گشتند. به طوری که آنان نیز با اهدای اموال و زیورات خویش، بنیه اقتصادی دولت تازه تاسیس مدینه را تقویت کردند (عطائی دیزجی، 1400).

بنابراین حمایت اقتصادی یکی از شاخصه‌های اجتماعی زنان تاثیرگذار جبهه حق، در جنگ‌های صدر اسلام تاکنون است.

مشوق بودن

استعدادهای درونی انسان‌ها، با تعلیم و تربیت صحیح، شکوفا می‌شوند. به همین علت، تربیت جایگاه ویژه‌ای دارد. به این معنا که پرورش دادن و به فعلیت رساندن استعدادهای درونی انسان‌ها از اهداف پیامبران است.

یکی از روش‌های تربیتی، تشویق است. تشویق به معنای پاداش دهی به رفتار، جهت برانگیختن شوق و علاقه مجدد به رفتار مطلوب است. باید بیان کرد که این شیوه تربیتی از ضروری‌ترین نیازهای روانی فرد و جامعه است و ساختار روانی و عاطفی افراد به گونه‌ای است که اگر مورد تایید و تشویق و دریافت پاداش قرار گیرند، خشنود می‌شوند و این امر در اصلاح و تثبیت رفتار، بسیار تاثیرگذار می‌باشد. انسان در آغاز از تشویق برای رام کردن حیوانات و وادار کردن آنها به انجام کارهای گوناگون، بهره می‌برد و بعد این امر در پرورش فرزندان و انسان‌های دیگر خود را نشان داد.

تشویق در لغت واژه عربی از باب تفعیل و ماده "ش و ق" است.

در لغت عرب چنین آمده است، الشوق: نزاع النفس الی الشیء؛ کشاندن نفس آدمی به سوی امری.

همچنان که گفته‌اند: تشویق به معنای به شوق درآوردن و راغب کردن به چیزی و کسی را در امری ستودن و به چیزی دلگرم کردن است.

و آنچه در اصطلاح آمده است: حرف و رفتاری است که از فعلی قنطاری می‌کند و آن را مورد ستایش قرار می‌دهد و به عبارتی، تشویق، پاسخ مثبت در برابر رفتار مطلوب کسی و پاداش دادن به منظور قنطاری از کوشش اوست.

تشویق دارای روش‌هایی است.. از جمله: تحسین، پاداش، شجیع، وعده، نصیحت و تسلی.

یکی از روش‌های تشویق، شجیع می‌باشد

شجیع، دل و جرات دادن به کسی برای انجام عملی است. در قرآن چنین آمده است:

«وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَعْتَشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ» (انفال، 46)؛

و (فرمان) خدا و پیامبرش را اطاعت نمایید! و نزاع (و کشمکش) نکنید، تا سست نشوید، و قدرت (و شوکت) شما از میان نرود! و صبر و استقامت کنید که خداوند با استقامت کنندگان است». (جعفری و همکاران 1401).

بانوان از جهات گوناگون در قیام عاشورا نقش داشتند. یکی از آن جهات، ترغیب و تشویق شوهران و فرزندان خود به حضور در صحنه ها بود. زنان علاوه بر آن‌که از جهت تربیت حماسه سازان، در قیام عاشورا نقش مهمی را ایفا کردند، از جهت تشویق و ترغیب شوهران و فرزندان خویش، چه پیش از عاشورا و چه در روز عاشورا و در گیراگیر نبرد نیز، سهم زیادی داشتند. قیام عاشورا از همه جهات و ابعاد در تاریخ، قیامی منحصر به فرد است. در صحنه کربلا، حدود هفتاد و چند نفر در مقابل ده‌ها هزار نفر، صف‌آرایی کردند و روشن است که در چنین صحنه‌ای، تنها کسانی می‌توانند حضور یابند که در درجه‌های فداکاری ایثار و از خود گذشتگی، قرار داشته باشند. در میان یاران امام حسین علیه السلام، اشخاصی وجود داشتند که در یاری امام علیه السلام، کمترین تردیدی به خود راه ندادند. گروه دیگری نیز وجود داشتند که در آغاز گام نهادن در چنین راه دشواری یا ادامه حرکت در آن، نیاز به پشتوانه قوی داشتند که در مواقع مناسب به آن‌ها نیرو دهد و آن‌ها را در پیمودن این مسیر یاری بخشد. در این‌جا حضور تعدادی از مادران و همسران حماسه سازان کربلا در نهضت حسینی، بار دیگر جلوه‌گر می‌گردد. یکی از یاران فداکار و باوفای امام حسین علیه السلام، زهیر بن قین است. زهیر از چنان شایستگی و لیاقتی در صحنه کربلا برخوردار بود، که از سوی امام حسین علیه السلام به فرماندهی جناح راست سپاه، منصوب شد. چنین شخصیتی با این همه عظمت، ابتدا در یاری کردن امام علیه السلام، مردد بود و بر اثر تشویق و هشدار دیلم، دختر عمرو، در راه امام حسین علیه السلام، گام نهاد. وقتی که فرستاده امام علیه السلام به زهیر گفت: «امام علیه السلام از تو خواسته که نزد او بروی.» زهیر سکوت کرد که ناگاه صدای همسرش بلند شد و گفت: «سبحان الله! فرزند رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم از تو می‌خواهد که به نزدش بروی و تو از این کار خودداری می‌کنی؟ چه می‌شود که اگر به نزد او بروی و سخنش را بشنوی؟» همین یک جمله به منزله جرقه‌ای بود که زهیر را به حرکت واداشت. شاید اگر زهیر از همراهی چنین همسری برخوردار نبود، به آن همه افتخار و ایثار دست نمی‌یافت (مهوری، ۱۳۸۱).

یکی دیگر از روش‌های تشویق، نصیحت است. نصیحت همان پند و اندرز و راهنمایی است. حضرت علی علیه السلام در این باره فرمودند:

«من واجب حقوق الله علی عباده» یکی از حقوق واجب الهی این است که به قدر توانایی در نصیحت و خیرخواهی، نسبت به دیگران مشارکت وجود داشته باشد (ابوالحسن محمد الموسوی، نهج البلاغه، خطبه ۲۱۶). بنابراین، مشوق بودن، یکی از شاخصه‌های اجتماعی زنان تاثیرگذار جبهه حق، در جنگ‌های صدر اسلام تاکنون است.

نتیجه‌گیری:

در این مقاله، تلاش شد تا شاخصه‌های زنان تأثیرگذار جبهه حق در جنگ‌های صدر اسلام تاکنون بررسی شود. این شاخصه‌ها نه تنها در جنگ‌های صدر اسلام بلکه در تمامی دوران‌های تاریخی تا به امروز همچنان اهمیت دارند و الگوهای ارزشمندی برای زنان جامعه اسلامی محسوب می‌شوند. زنان با تاسی از این الگوها می‌توانند در تمامی عرصه‌های اجتماعی، فرهنگی و حتی نظامی نقش‌آفرینی کنند و در جهت تعالی و پیشرفت جامعه اسلامی گام بردارند. از این‌رو، توجه به این شاخصه‌ها و تقویت آنها در نسل‌های جدید، ضروری و مهم است تا بتوان به استمرار و پایداری نقش زنان در جبهه حق امیدوار بود. براساس یافته‌ها، زنان با ویژگی‌هایی که در زیر ذکر می‌شود، توانستند نقشی محوری در پیشبرد اهداف اسلام ایفا کنند.

۱. امدادگری

امدادگری یکی از ویژگی‌های برجسته زنان تأثیرگذار در جنگ‌های صدر اسلام بوده است. زنان در این دوران با توجه به مهارت‌های پزشکی و امدادی خود، در صفوف جنگ‌ها حضور فعال داشتند. این ویژگی نه تنها به نجات جان رزمندگان کمک کرد، بلکه باعث افزایش روحیه و ادامه مبارزات شد.

۲. خطبه‌خوانی

خطبه‌خوانی یکی دیگر از شاخصه‌های زنان تأثیرگذار در جنگ‌ها بود. زنان خطیب با سخنرانی‌های حماسی و آتشین خود، توانستند به افزایش روحیه سپاهیان و ایجاد انگیزه برای پیروزی کمک کنند.

۳. روایت‌گری و روشن‌گری

روایت‌شجاعت‌گری و روشن‌گری از دیگر ویژگی‌های کلیدی زنان تأثیرگذار در جنگ‌ها به ویژه در نهضت عاشورا بوده است. حضرت زینب (س) با فصاحت و بلاغت خود، پیام قیام عاشورا را به روشنی تبیین کرد و نقش اساسی در افشای ماهیت حکومت بنی‌امیه داشت. این ویژگی به حفظ و نشر احکام اسلامی و ایجاد زمینه برای قیام‌های آینده کمک کرد.

۴. شجاعت

به عنوان یکی از ویژگی‌های مهم زنان در جنگ‌ها، شامل دلیری در میدان نبرد و مقاومت در برابر دشواری‌ها است. این ویژگی باعث تقویت جبهه حق و افزایش قدرت آن در میدان‌های نبرد شد.

۵. حمایت اقتصادی

حمایت اقتصادی یکی از ویژگی‌های مهم زنان تأثیرگذار در اسلام است. حضرت خدیجه (س) با بخشش ثروت خود به پیامبر (ص)، نقش بزرگی در حفظ و پیشرفت اسلام داشت. او با این اقدام، الگویی برای دیگر زنان مسلمان شد که با اهدای اموال خود، به تقویت بنیه اقتصادی اسلام کمک کردند.

۶. تشویق

زنان با تشویق و ترغیب همسران و فرزندان خود به حضور در میدان نبرد، نقش کلیدی در تقویت روحیه و پیروزی جبهه حق ایفا کردند. این تأثیرگذاری، به‌ویژه در قیام عاشورا، اهمیت تشویق را به عنوان ابزاری مؤثر در پیشبرد اهداف اسلامی نشان داد.

منابع

قرآن کریم

نهج البلاغه (ترجمه ی سید جعفر شهیدی)

1. ابن شهر آشوب، مشیر الدین ابی عبدالله، (۱۳۷۶)، مناقب آل ابی طالب، چاپ اول، نجف: المکتبه الحیدریه
2. الموسوی، ابوالحسن محمد و سید رضی، (۱۳۸۵)، نهج البلاغه، چاپ اول، تهران: فرهنگ اسلامی.
3. پاینده، ابوالقاسم، (بی تا) نهج الفصاحه، چاپ اول، تهران: دنیای دانش.
4. جعفری، زهرا؛ بابکان، ساناز؛ کیان فرد، فریده؛ بامیری، قاسم. (۱۴۰۱)، «تشویق و جایگاه تربیتی آن از منظر قرآن و روایات»، فصلنامه علمی تخصصی معارف علوم انسانی و علوم اسلامی، شماره ۸.
5. جلالی‌کندری، سهیلا، (۱۳۸۵)، «حقوق نظامی زنان در صدر اسلام»، بشارت، شماره ۵۲.
6. جهانی، فرشته، تبیین نقش راهبردی پرستاران در دفاع مقدس، ۱۱ دی ۱۳۹۸، www.irna.ir.
7. حاجیان پور، حمید و کریمی، زینب، (۱۳۹۴) «حضور پزشکی و درمانی زنان در جنگ های عصر پیامبر (ص) (سال های ۱ تا ۱۱ هجری)» بی تا، دوره ۸، شماره ۶.
8. شجاعی زواره، زهرا، (۱۳۸۸)، پارسایی و پایداری بانوان، پاسدار اسلام، شماره ۵.
9. شریعتی نجف آبادی، احسان، علم اقتصاد، ۲۴ آبان ۱۳۹۳، www.pajohe.ir، طباطبائی، محمدحسین، (۱۳۷۴)، ترجمه ی تفسیر المیزان، ترجمه محمد باقر موسوی، جلد ۲، چاپ اول. قم: جامعه المدرسین حوزه علمیه قم دفتر انتشارات اسلامی.
10. طباطبائی، محمدحسین، (۱۳۷۴)، ترجمه ی تفسیر المیزان، ترجمه محمد باقر موسوی، جلد ۲، چاپ اول. قم: جامعه المدرسین حوزه علمیه قم دفتر انتشارات اسلامی.

۱۱. عطائی دیزجی، سمیرا، (۱۴۰۰)، «مشارکت اقتصادی حضرت خدیجه (ص) در حمایت از پیامبر»، سومین همایش ملی حضرت خدیجه سلام الله علیها.

۱۲. علم الهدی، علی بن الحسین، رسائل الشریف المرتضی. ج ۲، ص ۲۷۴.

۱۳. مکارم شیرازی، ناصر، (۱۳۷۱)، تفسیر نمونه، ج ۸، چاپ دهم، تهران: دارالکتب اسلامی.

۱۴. مهاجرانی، سید عطاءالله، (۱۳۷۷)، پیام آور عاشورا، چاپ گنج تهران: اطلاعات.

۱۵. مهوری، محمدحسین، (۱۳۸۱)، «عاشورا عرصه ی حضور سیاسی زنان در مبارزه و جهاد»، حکومت اسلامی، شماره ۲

۱۶. هاشملو، جعفر، تشویق و تنبیه در لغت و اصطلاح، ۹ آبان ۱۳۹۷، www.jafarhashemlou.blogfa.ir

۱۷. یزدان پناه، قره تپه، زهرا، (۱۳۸۷)، زنان عاشورایی: نقش زنان در نهضت امام حسین (ع) (از عاشورا تا سقوط امویان)، چاپ چهارم، تهران: نشر هلال.